

I. Ha nem volna kikötve, hogy a pontok ne lehessenek egy egyenesen, akkor pl. a számegyenes összes racionális koordinátájú pontja eleget tenne a feladat első követelményének. Így természetesnek tűnik, hogy – amennyiben egyáltalán teljesíthető a követelmény – legkönnyebben olyan ponthalmazt konstruálhatunk, amelynek pontjai egynek a kivételével egy egyenesen vannak.

Próbáljuk ezért az egyenes szerepére a koordináta-rendszer x tengelyét venni, külső pontnak pedig a $P_0(0; 1)$ pontot. Ha még a P_k ($k = 1, 2, \dots$) pontokat úgy adjuk meg, hogy minden k -ra $P_k = (\pm k, 0)$ és x_k racionális, akkor csak arra kell ügyelnünk, hogy a P_0P_k távolság minden k -ra racionális legyen.

Legyen a $P(x, 0)$ pont olyan, hogy x racionális, azaz $x = r/s$, ahol r és s egész szám, $s \neq 0$. A P_0P távolság Pitagorasz tétele szerint

$$\sqrt{1 + \frac{r^2}{s^2}}.$$

Ahhoz, hogy ez racionális legyen, az kell tehát, hogy

$$1 + \frac{r^2}{s^2} = \frac{t^2}{u^2}$$

fenálljon, ahol t és u is egészek, $u \neq 0$.

Feltehető, hogy $s = u$, ez annyit jelent, hogy x és a P_0P távolság eleve közös nevezőre hozott alakban szerepel. Ekkor egyenlőségünk így alakul:

$$r^2 + s^2 = t^2.$$

Feladatunk tehát arra redukálódott, hogy olyan r, s, t pozitív egész számokat kell keresni, melyekre $r^2 + s^2 = t^2$. Az ilyen számhármásokat pitagoraszi számhármásoknak nevezik. Megmutatjuk, hogy megadható végtelen sok ilyen számhármás, melyekre r/s mind különböző. Ebből már következik, hogy csupa különböző x koordinátájú ponthoz jutunk.

Legyen

$$r = k^2 - 1, \quad s = 2k, \quad t = k^2 + 1,$$

ahol k egész szám. Könnyű belátni, hogy minden egész k -ra r, s, t valóban pitagoraszi számhármás:

$$k^4 + 2k^2 + 1 + 4k^2 = k^4 + 2k^2 + 1.$$

Másrészt

$$\frac{r}{s} = \frac{k^2 - 1}{2k} = \frac{1}{2} \left(k - \frac{1}{k} \right),$$

azaz minden k -ra r/s értéke más és más.

Tehát a

$$P_0 = (0; 1), \quad P_k = \left(\frac{k^2 - 1}{2k}, 0 \right) \quad k = 1, 2, \dots$$

pontok eleget tesznek a feladat első követelményének, hiszen a P_kP_j távolság, ha $k > j > 0$, egész, akkor 2 racionális szám különbsége, és a P_kP_0 távolság

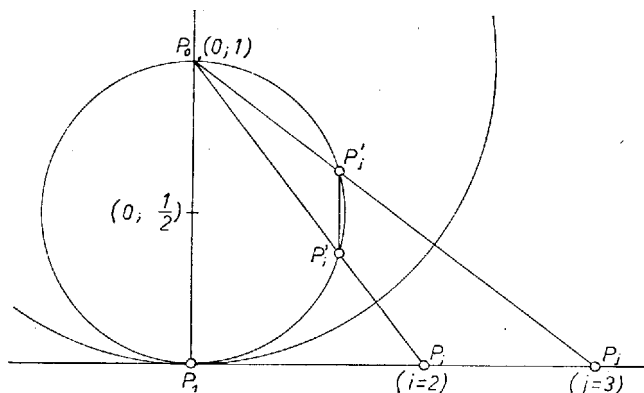
$$\sqrt{1 + \left(\frac{k^2 + 1}{2k} \right)^2} = \frac{k^2 + 1}{2k},$$

és ez is racionális.

II. Ahhoz, hogy a feladat második követelménye is teljesüljön, egy olyan transzformációra volna szükség, mely az egyenest olyan görbébe viszi át, melynek semelyik 3 pontja nincs egy egyenesen.

Ilyen transzformáció az inverzió, egyenest általában körbe visz át.

Legyen az inverzió középpontja (pólusa) a fenti P_0 pont, és invertáljuk az x tengelyt a P_0 középpontú, egységsugarú körre. Erre az x tengely inverze a $(0; 1/2)$ középpontú, $1/2$ sugarú kör. Megmutatjuk, hogy a P'_i és P'_j inverz pontok $P'_iP'_j$ távolsága is racionális. A $P_0P_iP_j$ és $P_0P'_iP'_j$ háromszögek ugyanis hasonlóak, mert P_0 -nál levő szögük közös, és (1. ábra):

1. ábra

$$\frac{P_0P_i}{P_0P_j} = \frac{P_0P'_j}{P_0P'_i},$$

hiszen az inverzió definíciója szerint $\overline{P_0P_i} \cdot \overline{P_0P'_i} = \overline{P_0P_j} \cdot \overline{P_0P'_j} = 1$. Az utóbbi egyenlőségből az is következik, hogy $P_0P'_i$ és $P_0P'_j$ is racionális, hiszen ezek a racionális P_0P_i , P_0P_j távolságok reciprokával egyenlőek. A hasonlóság miatt

$$P'_iP'_j = \frac{P_0P'_i}{P_0P_i} \cdot P_iP_j = \frac{P_iP_j}{P_0P_i^2},$$

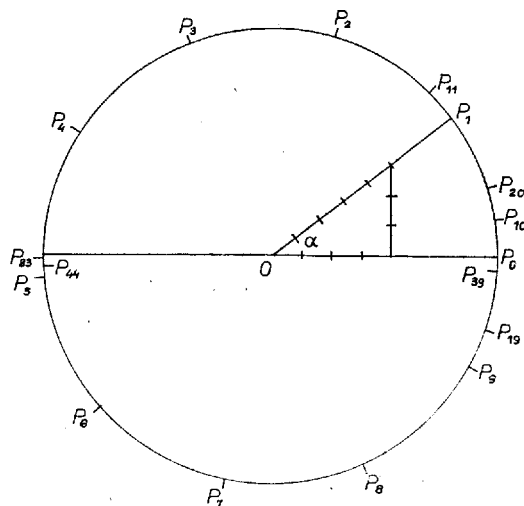
tehát $P'_iP'_j$ is racionális.

Ezek szerint a P_i pontok ($i > 0$) invertálásával sikerült olyan pontokat megadni, melyek egy körön vannak, tehát köztük nincs három egy egyenesen, és közülük bármelyik kettő távolsága racionális. – Azt is látjuk, hogy a P pontokhoz P_0 -t is hozzávehetjük, hiszen $P_0P'_i$ is racionális.

Komjáth Péter, Göndöcs Ferenc

II. megoldás. A feladat két részét egy csapásra oldjuk meg, ha megadunk végtelen sok pontot egy körön úgy, hogy közülük bármely két pont távolsága racionális.

Induljunk ki az egység sugarú kör egy P_0 pontjából, és forgassuk el a pontot rendre α , 2α , ..., $n\alpha$, ... szöggel. A kapott pontokat jelöljük $P_1, P_2, \dots, P_n, \dots$ -nel (2. ábra).

2. ábra

Nézzük meg, mi a feltétele annak, hogy így végtelen sok különböző pontot kapjunk. Nyilvánvaló, hogy akkor és csak akkor kapunk végtelen sok különböző pontot, ha nincs olyan n és k egész szám, amelyre $n\alpha = k \cdot \pi$ teljesül. Következésképpen ha nincs olyan n , melyre $\sin n\alpha = 0$ lenne, akkor valóban végtelen sok különböző pontot kapunk, n -et minden határon túl növelve.

Elegendő azt biztosítani, hogy a P_0P_n távolság racionális legyen minden természete n -re, hiszen ha $k < l$, akkor a P_kP_l távolság egyenlő a P_0P_n távolsággal, ha $n = l - k$. Jelöljük az OP_0P_n háromszög O -nál levő szögét ω -val, akkor

$$P_0P_n = 2 \sin \frac{\omega}{2} = 2 \left| \sin \frac{n\alpha}{2} \right|,$$

hiszen $(n\alpha - \omega)$ vagy $(n\alpha + \omega)$ a 2π -nek egész számú többszöröse. Jelöljük $\alpha/2$ -t β -val, így olyan β kell keresnünk, melyre $\sin n\beta$ racionális minden n természetes számra. Ismeretes, hogy $\sin l\beta$ megadható $\sin \beta$ és $\cos \beta$ polinomjaként. Nevezetesen

$$(1) \quad \sin l\beta = \sin \beta (2^{l-1} \cos^{l-1} \beta + a_1 \cos^{l-3} \beta + a_2 \cos^{l-5} \beta + a_3 \cos^{l-7} \beta + \dots),$$

ahol $a_1, a_2, \dots$ egész számok.¹ Ha tehát $\sin \beta$ és $\cos \beta$ racionális, akkor $\sin l\beta$ is racionális minden $l = 1, 2, \dots$ számra.

Tekintsünk egy olyan derékszögű háromszöget, melynek egyik hegyesszöge β . Ha a háromszög oldalai a, b és c egészek, akkor mind $\sin \beta$ mind $\cos \beta$ racionális. Tegyük fel, hogy a és c relatív prímek, azaz legnagyobb közös osztójuk 1. Ekkor $\cos \beta = a/c$ és legyen c a 2-től különböző. (Ilyen háromszög van, pl. $a = 3, b = 4, c = 5$.)

¹Lásd pl. 1575. feladat, K. M. L. 37 (1968) 120. o.

Megmutatjuk, hogy a fenti feltételeket kielégítő β -kra $\sin l\beta \neq 0$, minden l -re. (Ebből következik, hogy $\sin l\alpha = 0$ sem következik be semmilyen l -re.)

(1)-ből átrendezéssel és c^{l-1} -nel való beszorzással adódik

$$\frac{\sin l\beta}{\sin \beta} \cdot c^{l-1} - c^{l-1} \cdot 2^{l-1} \cos^{l-1} \beta = a_1 c^{l-1} \cos^{l-3} \beta + a_2 c^{l-1} \cos^{l-5} \beta + \dots$$

Ha $\sin l\beta = 0$ lenne valamely l -re, akkor a bal oldal értéke

$$c^{l-1} \cdot 2^{l-1} \cdot \left(\frac{a}{c}\right)^{l-1} = (2a)^{l-1}$$

lenne, míg a jobb oldalon egy, a c^{l-1} -nel osztható szám állna, hiszen

$$a_k c^{l-1} \cos^{l-2k-1} \beta = a_k c^{l-1} \cdot \left(\frac{a}{c}\right)^{l-2k-1} = a_k a^{l-2k-1} c^{2k}.$$

Mivel a és c relatív prímek, ez ellentmondás. Tehát $\sin l\beta$ semmilyen l -re nem nulla, amint állítottuk.

Ferró József, Papp Zoltán